

ATATÜRK'E DENİZDEN YAPILAN CENAZE TÖRENİ

Figen ATABEY*

ÖZET

Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'e denizden ve karadan görkemli bir cenaze töreni gerçekleştirilmiştir. Türk Donanması, tarihindeki belki de en acı görevini 19 Kasım 1938 tarihinde Mustafa Kemal ATATÜRK'ün naaşını İstanbul'dan İzmit'e taşıyarak yerine getirmiştir. ATATÜRK'ün denizden yapılan cenaze törenine donanma sancak gemisi Yavuz muharebe gemisi, Hamidiye kruvazörü, Zafer ve Tınaztepe muhripleri, Dumlupınar, Gür denizaltı gemileri, Doğan ve Martı hücumbotları iştirak etmiştir. ATATÜRK'ün naaşı 19 Kasım 1938 sabahı top arabası üzerinde Dolmabahçe Sarayı'ndan, tabutun Zafer muhribine yüklenip, oradan da Yavuz zırhlısına nakledileceği yer olan Sarayburnu'na kadar karadan taşınmıştır. Hava filoları da denizden yapılan cenaze törenine iştirak etmişlerdir. Denizden yapılan törene Türk donanma gemilerinin yanı sıra Alman, İngiliz, Fransız, Sovyet Rus, Romen ve Yunan harp gemileri de iştirak etmişlerdir.

Anahtar Kelimeler: ATATÜRK, Deniz, Cenaze Töreni, Donanma

* Yard.Doç.Dr., Ağrı İbrahim Çeçen Üniversitesi Edebiyat Fakültesi, Ağrı / Türkiye, f.atabeg@hotmail.com

NAVAL CEREMONY AT FUNERAL OF ATATÜRK ABSTRACT

An impressive and magnificent funeral ceremony was arranged from sea and land for Ghazi Mustafa Kemal ATATÜRK who was the founder of Turkish Republic. In this respect Turkish Navy was also held in such high regard that she was selected to perform the saddest mission of carrying ATATÜRK along his final voyage from İstanbul to İzmit. The President's body was transferred by the escort of Turkish fleet consisting of the Yavuz, flying the flag of the Commander –In-Chief, the cruiser Hamidiye, destroyers Zafer, Tinaztepe and submarines Gür and Dumlupınar, Doğan and Martı assault boats. The body of ATATÜRK was conveyed on a gun carriage from Dolmabahçe to Sarayburnu where the coffin was placed on board the destroyer Zafer and taken to the Yavuz on the morning of 19 November 1938. A number of Turkish aircraft which were also to take part in the naval ceremony were in the air. Besides of the Turkish ships, the German, the English, the French, the Soviet Russian, the Rumenian, and the Greek war ships also participated in the naval ceremony at funeral of ATATÜRK.

Key Words: ATATÜRK, Naval, Funeral Ceremony, Navy.

Giriş

Ömrünün son senesinin elli gününü Savarona yatında geçiren Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu Ulu Önder ATATÜRK, 25 Temmuz 1938 günü Savarona yatından Dolmabahçe Sarayı'na hasta olarak dönmüştür.¹ 10 Kasım 1938 Perşembe günü saat 09.05'te ATATÜRK'ün yakalandığı amansız hastalıktan kurtulamayarak Dolmabahçe Sarayı'nda sonsuzluğa intikal etmesiyle Dolmabahçe Sarayı direğindeki Cumhurbaşkanı forsu yarıya indirilmiştir. 16-18 Kasım 1938 tarihleri arasında Dolmabahçe Sarayı'nın büyük tören salonunda aziz naaş katafalka konularak, halkın ATATÜRK'e son saygı görevini yerine getirmesi gerçekleştirilmiştir.² Üç gün üç gece, gözü yaşlı bir insan seli ulu önderine karşı duyduğu saygı, minnet ve bağlılığını ifade etmiştir. O günün politikası içinde birbirlerine düşman olan devletler bile askeri kıtalarını Ankara'da, savaş gemilerini de İstanbul'da birleştirmişlerdir.

Hazırlanan tören programı gereğince ATATÜRK'ün aziz naaşı, 19 Kasım 1938 günü öğle saatlerinde Sarayburnu'nda bir dubaya yanaşmış bulunan Zafer muhribi aracılığıyla Haydarpaşa önünde demirli bulunan Yavuz zırhlısına nakledilmiştir. Daha önce bu gemide bir inceleme yapan ve güvertesinde kahvesini içerken, "Bu gemi ile uzun bir yolculuk yapmak isterim" diyen büyük ATATÜRK'ün bu dileği ancak vefatında gerçekleşmiştir.³ Zafer muhribi saat

1 ATATÜRK, Cumhurbaşkanı yatı olarak satın alınan Savarona yatının Türkiye'ye getirilmesini sabırsızlıkla beklemiştir. ATATÜRK, Savarona yatı ile ilk defa 1 Haziran 1938'de tanışmış ve yatı gezdikten sonra yanındakilere; "İmkânımız olsaydı da bu yatı üç-beş sene evvel getirtebilseydik," demiştir. Cemal Kutay, **Atatürk'ün Son Günleri**, 4.Baskı, İklim Yayıncılık, İstanbul, 2006, s.45.

2 Hamza Eroğlu, **Atatürk'ün Hayatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986, s.143.

3 1925 yılının Eylül ayında İzmit açıklarında demirli ve yaralı bulunan Yavuz muharebe kruvazörünü ziyarete giden Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK, Donanma Komutanı Yarbay Necati'ye şunları söylemiştir: "Yavuz gemisine ilk defa geliyorum. Yaralı da olsa bugünkü şekli o zamandan daha pek çok değerlidir. Bu gemiyi Türk Milleti'nin ihtiyacı olan sağlam ve kudretli bir zırhlı şekline sokacağız. Bu kudret, silah bakımından sizlere, dış politika bakımından da bizlere büyük hizmetler görecektir, gurur sağlayacaktır." Yine konu ile ilgili olarak Cumhuriyet döneminin ilk ve son Bahriye Vekili (Denizcilik Bakanı) rahmetli İhsan Eryavuz şu bilgileri aktarmıştır: "ATATÜRK, Yavuz'un tamiri ele alınınca gemiyi gezmeyi arzulamıştı. Her tarafını dolaştı. Oldukça uzun süren incelemelerden sonra baş güvertede kahvesini içiyordu. Vakit akşamdı. Gözleri enginlere dalmış önce bir zaman düşündü. Sonra birden döndü: "-Biliyor musun? Vasıtaların da insanlar gibi kaderleri var. Kimisinin adı ona yad edilmeye layık hizmetlere imkân vermiş insanların isimleri ve emekleri unutulmasına rağmen, hafızalarda baki kalıyor. Mesela Yavuz'u yapan mühendis, imkânı temin eden hükümet, hatta onu bize kazandıranlar hatırlanmıyor da, güvertesinde oturduğumuz bu gemi, hiçbir zaman ölmeyecek, kaybolmayacak varlıkmişçasına hafızalarımızda..." dedi. "-Şimdi bu gemi, teşhi-

13.20'de Yavuz'a yanaşarak, tabut eller üzerinde Yavuz'un güvertesine alındığı an, ATATÜRK'ün seneler önceki bir arzusu, hazin bir tecelli olarak bir nevi yerine getirilmiştir.

Cenaze Töreninin Deniz Kısmının İcrası

Ulu önder ATATÜRK, 1930 yılında onarımının tamamlanmasından sonra Deniz Kuvvetlerinin sancak gemisi olarak, 1950 yılına kadar Türkiye Cumhuriyeti'nin denizlerdeki gücünün bir simgesi olan Yavuz zırhlısı ile son ve tekrarı mümkün olmayan bir yolculuğa çıkmıştır. ATATÜRK'ün cenazesi 19 Kasım 1938 günü Türk ve yabancı devlet donanmalarını temsil eden harp gemileri tarafından İstanbul'dan İzmit'e nakledilmiştir. Denizden yapılacak tören programı gereğince donanmadan Yavuz muharebe kruvazörü, Hamidiye kruvazörü, Zafer, Tınaztepe muhripleri, Dumlupınar, Gür denizaltı gemileri, Doğan ve Martı hücumbotları 16 Kasım 1938 günü Haydarpaşa önüne gelerek demirlemişlerdir. Yabancı misafir devletlere ait İngiliz Malaya muharebe gemisi, Alman Emden ve Fransız Emile Bertin hafif kruvazörleri ile Sovyet Rus Moskova, Romen Regina Maria ve Yunan Hydra muhripleri denizden yapılan merasime iştirak etmek için 18 Kasım 1938 günü itibariyle Haydarpaşa Limanı önüne demirlemişlerdir.⁴ Gerek karada yürüyüş hâlinde iken ve gerek denizde seyir esnasında hava filoları da cenaze törenine iştirak etmişlerdir.⁵ Yapılacak deniz töreninin programı Türk Donanma Komutanlığı tarafından hazırlanmış ve birer irtibat subayı ile gemilere gönderilmiştir. Bu program gereğince Zafer muhripi 19 Kasım 1938 Cumartesi günü sabahı, büyük cenazeyi almak üzere ATATÜRK'ün daha önce 15 Mayıs 1919 günü Samsun'a gitmek üzere yola çıktığı Sarayburnu rıhtımı önüne yanaşmıştır.⁶

Hamidiye kruvazöründe görevli 6 er ve 1 subay, 19 Kasım sabahı saat 07.30'da Donanma adına hazırlanan çelenk ile birlikte Dolmabahçe'de deniz

---

simizin hakikat abidesi oluyor. Çünkü içinde siz varsınız”, cevabını verdim. Gülümsedi ve “Bizler gelip geçiciyiz. Asıl mesele, böyle varlıkları daima ararız, özlenir hâlde tutabilmeli... Tamir tamamlansın da uzun yolculuk yapmak isterim.” dedi. Bu gemi ile uzun bir yolculuk yapmak isterim diyen ATATÜRK'ün bu isteği maalesef cenaze töreninde yerine gelmiştir. (Kutay, **a.g.e.**, s.232-233).

4 İtalyan zırhlısı Spezia beklenilmesine rağmen denizden yapılacak tören için zamanında gelmeyi başaramamıştır.

5 **Belgelerle Atatürk**, Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara, 1999, s.143.

6 Afif Büyüktuğrul, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1952, s.128.

tören birliğindeki yerlerini almıştır.⁷ ATATÜRK'ün naaşının bulunduğu tabut, 19 Kasım sabahı saat 08.30'da 12 generalin omuzlarında top arabasına konularak Dolmabahçe kapısından çıkarılmıştır.⁸ Mahşeri bir kalabalık arasında Fındıklı Tophane, Karaköy, Köprü, Eminönü, Bahçekapı, Sirkeci, Salkımsöğüt yolu ile Gülhane Parkı'nın büyük kapısından geçen aziz naaşı taşıyan top arabası, saat 12.30 itibariyle Sarayburnu'na gelmiştir. Saray'dan cenazenin ayrılışından itibaren kortejin son durağı olan Sarayburnu'na kadar olan mesafede her beş dakikada bir Yavuz zırhlısından "Selam topu" atılmıştır.⁹

Daha önce Sarayburnu'na getirilmiş bulunan dubaların üzerine sabahleyin saat 07.00'de yanaşan Zafer muhribi, Doğan ve Martı hücumbotları eşliğinde ATATÜRK'ün aziz naaşını almak üzere beklemiştir. Tabut top arabasından yine 12 general tarafından alınarak rıhtım üzerindeki dubaya yanaşan Zafer muhribine saat 12.42'de nakledilmiştir. Zafer muhribi, cenazeyi takip eden Başbakan ve devlet erkânını da alarak saat 12.55'de hareket etmiştir. Naaşın Zafer gemisinden Haydarpaşa açıklarında akıntısız bir mahalde demirlemiş bulunan Yavuz zırhlısına teslim edilmesine kadar geçen süre içerisinde gemide tören kıtası ve subaylar tarafından saygı nöbeti tutulmuştur. Bu sırada orada bekleyen Doğan, Martı avcı botları, Zafer muhribinin arkasında seyir yapmış, Zafer muhribi, Yavuz zırhlısına saat 13.20 itibariyle yanaşmıştır. Yavuz zırhlısının hemen yan tarafına da ATATÜRK'ün aile efradı ile cenazeye eşlik eden devlet erkânını getiren Denizbank tarafından tahsis edilen vapur yanaşmıştır. Yine Adalar hatında çalışan dört vapur da deniz törenine katılmak isteyen memurlara ve halka tahsis edilmiştir.¹⁰

Aziz naaşı taşıyan tabut, Donanma Komutanı Amiral Şükrü Okan, Harp Filosu Komutanı, İhtiyat Filo Komutanı, Kurmay Başkanları, Filotilla Komodorları, Yavuz komutanı, Hamidiye komutanı ve üst rütbeli subaylar tarafından Yavuz zırhlısına alınarak, Yavuz'un kış güvertesindeki 28 cm.lik topun önüne yerleştirilmiştir. Aziz naaşın dört ucunda birer subay ve ayak ucu tarafında da

7 Raşit Metel, **Atatürk ve Donanma**, C.II, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005, s.310

8 Tuncer Gülensoy, "Atatürk için Yapılan Cenaze Töreni", **Türk Kültürü**, Sayı:121, Kasım 1972, s. 40.

9 Raşit Metel, "Atatürk'ün Ardından", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, C. 97, Sayı: 514, Temmuz 1981, s.43.

10 **Ayın Tarihi**, Sayı:60 Mükerrer, 1-30 İkinci Teşrin (Kasım) 1938, s.31.

merasim kıtası saygı nöbetine başlamıştır.¹¹ Yavuz'un 101 pare top atışı ile başlayan törene limanda demirli bulunan misafir İngiliz, Sovyet Rus, Alman, Fransız, Yunan, Romen gemileri de 21 pare top atışı yaparak katılmışlardır. Saat 13.50 itibariyle Yavuz'da saygı duruşu yapılmıştır. Amiral kıdem sırasına göre İngiliz Malaya zırhlısını Sovyet Rus gemisi Moskova takip etmiştir. Diğer yabancı donanma mensupları Fransızca'ya göre alfabetik sırada yer almışlardır. ATATÜRK'ün aziz naaşı Yavuz zırhlısına nakledilir edilmez, Türk ve yabancı donanma gemilerinin her biri üç sıra hâlinde geçecek şekilde ayarlanmıştır. En ortada bulunan sıra, Yavuz zırhlısının öncülüğünü yaptığı altı Türk savaş gemisinden teşkil edilmiştir. Yavuz'un sancak (sağ yan) tarafında sırasıyla İngiliz Malaya, Sovyet Rus Moskova, Alman Emden, Fransız Emre Bertin, Yunan Hydra ve Romen Regina Maria savaş gemileri yer almış ve geçiş Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Dudley Pound tarafından uluslararası işaretleşme ile idare edilmiştir.¹² Arka sırada Fenerbahçe Fenerinin 1.5 mil açığında ve yabancı misafir gemilerin gerisinde tek sıra dizilmiş olarak ATATÜRK'ün aile efradı ve cenazeye eşlik eden devlet erkânını getiren Denizbank tarafından tahsis edilen vapur, deniz törenine katılmak isteyen memurlara ve halka tahsis edilen vapurlar ile Cumhurbaşkanı ATATÜRK'ün yatı Savarona yer almıştır. Bu sıralama ile saat 15.36 itibariyle önde Yavuz zırhlısı olmak üzere birleşik donanma İstanbul'dan hareket etmiştir. Bütün gemilerin bayrakları yarıya indirilmiş, mürettebatları da çimariva* yerlerine alınmıştır.¹³

Yavuz zırhlı kruvazörüne deniz komutanı ve amirallerin iştirakiyle, İzmit'e kadar donanmaya mensup denizaltı ve muhripler refakat etmişlerdir. Yavuz'un hareketiyle birlikte törene katılan bütün yabancı ve Türk gemileri yerlerini almış ve 5 mil ilerleme hızıyla yollarına devam etmişlerdir. Büyük Ada'nın güneyindeki Niyandros Adası civarında Yavuz'dan komodor forsunun yukarı çekilmesi ile misafir harp gemileri hız artırmışlardır.¹⁴ Bu sırada dönemin Başbakanı Celal Bayar, milletvekilleri, generaller ve cenazeye eşlik edenler de güvertede

11 Metel, **a.g.m.**, (Atatürk'ün Ardından), s. 44.

12 **The National Archives**, ADM I/9586.

* Çimariva: Personelin bir merasim için belirli bir düzen içinde gemi üzerinde mevki alması. (**Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Gemicilik Sözlüğü**, Dz.İk.Grp.K.lığı Basımevi Amirliği, Ankara, 2007, s.2-57).

13 Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.128

14 İbrahim Akkaya, "Yavuz Geliyor Yavuz", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, Sayı: 535 (Ocak 1987), s.31.

selam vaziyetinde bulunmuşlardır. Yavuz zırhlısı, seyir esnasında matem topları atmaya başlamış ve birer dakika ara ile bu topları Darıca önüne kadar atmaya devam etmiştir. Darıca önünde Yavuz zırhlısı aracılığı ile “Hareketinizde serbestsiniz” işareti verilmesi ile beraber yabancı misafir gemiler hızlarını arttırmışlar ve Yavuz zırhlısının yanından geçerek, Büyük Ata’yı son kez selamladıktan sonra İstanbul’daki demir yerlerine dönmüşlerdir.¹⁵ Yabancı misafir gemilerin ayrılışından sonra Hamidiye zırhlısı ve Dumlupınar denizaltı gemisi Yavuz’dan verilen işaret üzerine hattan çıkarak, Haydarpaşa’ya demir mevkillerine dönmüşlerdir.

ATATÜRK’ün aziz naaşı İzmit’te Üs Komutanlığı mayın iskelesinin açığına demirleyen Yavuz zırhlısından Zafer muhribi’ne alınmıştır. Aziz naaş saat 19.50’de mayın iskelesine çıkarılmıştır.¹⁶ Aziz naaşı taşıyan tabut, Donanma Komutanı Amiral Şükrü Okan, Harp Filosu Komutanı, İhtiyat Filo Komutanı, Kurmay Başkanları, Filotilla Komodorları ve üst rütbeli subaylar tarafından mayın iskelesi üzerinde eller üzerinde ilerlerken önce tümen bandosu tarafından İstiklal Marşı, sonra da deniz bandosu tarafından matem marşları çalınmıştır.¹⁷ Deniz töreni burada tamamlanmıştır. Büyük ATATÜRK’ün cenazesi İzmit şehrinde yapılan törenle İzmit’teki 15 inci Kolordu tarafından istasyona nakledilerek, saat 20.25 itibariyle daha önceleri ATATÜRK’ü yurt gezilerine götüren trenin beyaz renkteki vagonuna yerleştirilmiştir. Tabutun Yavuz zırhlısından ayrılışından trenin kalkışına kadar olan zaman zarfında Yavuz’dan her beş dakika da bir selam topu atılmıştır.¹⁸

ATATÜRK’ün aziz naaşı saat 20.30’da İzmit’ten Ankara’ya gitmek üzere halkın gözyaşları arasında hareket etmiştir. Ankara’ya hareket eden tren 20 Kasım 1938 Pazar günü sabah saat 10.05’te Ankara Garı’na ağır ağır girmiştir.¹⁹ 20 Kasım 1938 günü Ankara’ya gelen ATATÜRK’ün Türk bayrağına sarılı tabutu trenden top arabasına alınmış ve Türkiye Büyük Millet Meclisi önündeki katafalka konulmuştur. Halk, tabutun önünden geçerek saygı görevini yapmış, bu esnada iki general, iki subay, iki er de saygı nöbetini tutmuştur. Daha önceden ilan edildiği üzere resmî devlet töreni 21 Kasım 1938 Pazartesi günü icra

15 Büyüktuğrul, **a.g.e.**, s.128.

16 **Ayın Tarihi**, s.47.

17 Metel, **a.g.e.**, s.210.

18 Gülensoy, **a.g.m.**, s.42.

19 Ali Güler, **Bir Vedanın Ardından; Atatürk’ün Ölümü, Cenaze Töreni ve Defin İşlemi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009, s.13.

edilmiştir.²⁰ Tören sabah saat 09.42’de on iki milletvekili tarafından tabutun katafalktan alınarak top arabasına konulması ile başlamıştır. Aziz naaş, saat 13.35’te top arabasından indirilerek, Etnografya Müzesi’ndeki geçici kabrine konulmuştur.²¹

Etnografya Müzesi’nde geçici kabrinde bulunan ATATÜRK’ün aziz naaşı, 10 Kasım 1953 günü 09.05’de saygı duruşunu müteakip top arabasına konulmuş ve 136 harp öğrencisinin çektiği top arabası Opera, Ulus, İstasyon, Tandoğan alanından geçerek, saat 13.30’da ebedi istirahatgahı olan Anıtkabir’de toprağa verilmiştir.

Törene İştirak Eden Yabancı Donanma

Doğu ve Batı dünyasınca büyüklüğü takdir edilmiş olan büyük devlet adamı ATATÜRK’ün ebediyete intikali nedeniyle denizden yapılan cenaze töreninde İngiliz Malaya muharebe gemisi, Sovyet Rus Moskova, Alman Emden ve Fransız Emile Bertin hafif kruvazörleri ile Yunan Hydra, Romen Regina Maria muhripleri yer alarak, Büyük Önder’e saygılarını göstermişlerdir.

Cumhurbaşkanı Kemal ATATÜRK’ün vefatı üzerine ilk olarak 17 Kasım 1938 günü Sovyet Rus Karadeniz Donanması’ndan Tümamiral Jean Youmachen’un sancak gemisi 2.900 ton ağırlığındaki Moskova muhribi İstanbul’a ulaşmıştır. Sovyet Rus gemisini takiben Malta’dan hareketle 18 Kasım Cuma günü saat 07.00’de Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Sir Dudley Pound’un sancağını taşıyan 31.000 tonluk Malaya zırhlısı, İstanbul Haydarpaşa Limanı’na demirlemiştir. İngiliz Malaya zırhlısının ATATÜRK’ün cenaze töreni münasebetiyle Türkiye’yi ziyareti ile ilgili olarak dönemin ses getiren gazetelerinden Cumhuriyet, 19 Kasım 1938 tarihli sayısında şu satırları yazmıştır: *“Dün limanımıza gelen İngilizlerin Malaya dretnotu tarihi bir gemidir. Bu gemi Skagerrak Muharebesi’ne iştirak ettiği için İngiliz harp tarihinde meşhurdur. Aynı sebeple Alman harp tarihinde de meşhur olmuştur. Fakat bu gemi asıl büyük şöbretini Osmanlı tarihinde kazanmıştır. Çünkü 1 Kasım 1922’de Büyük Millet Meclisi saltanatı ilga ettiği zaman son Osmanlı Padişahı Vahdettin bu gemi ile İstanbul’u terk edip, Malta’ya gitmiştir. Malaya şimdi de yeni Türkiye’nin tarihinde meşhur*

20 **Belgelerle Atatürk**, s.236.

21 Törenin Ankara programı ve icrası için bakınız: **Belgelerle Atatürk**, s.164 vd., **Aydın Tarihi**, s. 37-40.

*oluyor. Çünkü bugün salvoları ile aziz ATATÜRK'ün naaşını selamlayacaktır. Her harp gemisi böyle dört devletin mukadderat ve tarihine karışıp meşhur olmak gibi talihli değildir”.*²²

Ulus gazetesi de 20 Kasım 1938 tarihli sayısında İngiliz Malaya zırhlısının cenaze törenine iştiraki ile ilgili olarak şu habere yer vermiştir: “*Bütün İstanbul büyük ölüyü çok içli bir törenle uğurladı. İngilizlerin Malaya harp gemisi merasime iştirak edecek olan Büyük Britanya kıtasını limanımıza getirmiş ve top atarak ihtiram vazifesini ifa etmiştir. İngiliz kıtası bugün saat 7.30’da, Sovyet, Bulgar ve Yugoslavya heyetleri 08.30’da Ankara’ya hareket edeceklerdir.*”²³

Cenaze törenine katılmakla görevlendirilen Mareşal Lord Bidwood, Yarbay Whiteford, Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Dudley Pound ile deniz müfrezesinden oluşan İngiliz heyeti, Ankara’ya özel trenle gitmiştir. Sovyet Rus ve İngiliz gemilerinin ardından 18 Kasım 1938 günü ulu önderin cenaze törenine katılmak üzere Albay Macellariu komutasındaki 1.900 ton ağırlığında Romen kruvazörü Regina Maria, Albay Economou Gouras komutasındaki 1.850 ton ağırlığında Yunan muhribi Hydra, Albay Zur See Paul Wever komutasındaki 5.400 tonluk Alman kruvazörü Emden, Albay Robert Battlet komutasındaki 5.866 ton ağırlığındaki Fransız kruvazörü Emile Bertin Haydarpaşa Limanı’na gelerek, kendilerine tahsis edilen yerlere demirlemişlerdir. İtalyan kruvazörü Spezia ise törene zamanında yetişmeyi başaramamıştır.²⁴ Türk Donanması’ndan görevlendirilen subaylar tarafından Karadeniz’den gelen gemiler Büyükdere’den, Akdeniz’den gelen gemiler Yeşilköy önlerinde karşılanarak demir yerlerine kadar götürülmüşlerdir.

Flamalı gemilerin sıralaması amirallerin kıdem sıralamasına göre düzenlenmiştir. Bu durumda Malaya zırhlısına öncelik verilmiştir. İngiliz zırhlısını, komutanı yine amiral olan Sovyet Rus Moskova zırhlısı takip etmiştir. Geri kalanlar ise Fransızca alfabetik sıralamaya göre tanzim edilmiştir. İngiliz deniz atasının 25 Kasım 1938 tarihli raporunda “Romen gemisinin, Deniz Bakanının flamasını dalgalandırdığını öne sürerek, kendi ülkesinin önder olarak en önde yer almasını talep ettiği, Alman Emden zırhlısının ise Moskova’nın hemen arkasında bulunmaktan pek memnun kalmadığı”, bilgisi mevcuttur.²⁵ Donanma

22 **Cumhuriyet gazetesi**, Sayı: 5216, 19 İkinci Teşrin (Kasım) 1938, s.5.

23 **Ulus gazetesi**, 20 Son Teşrin (Kasım) 1938, s.8.

24 **The National Archives**, ADM I/9586.

25 **The National Archives**, ADM I/9586

Komutanlığı tarafından Türkçe ve İngilizce olarak hazırlanan harekât emri ve işaretler, Türk ve yabancı misafir gemilere dağıtılmıştır. Gemilere emirler, Yavuz tarafından tespit edilen işaret sancakları ile verilmiştir.²⁶ Yabancı misafir gemiler, tören esnasında Yavuz'un sancak tarafından 16 mil hızla geçerek, Ata'nın aziz naaşını selamlamışlardır. Yabancı donanma gemileri Körfeze girmeyip, Darıca önünden ayrılmışlardır.

İngiliz resmi arşivinde mevcut tören esnasında Malaya gemisinde bulunan İngiliz Deniz Ataşesi Albay H. A. Packer tarafından Londra'daki Amirallik Dairesi'ne sunulan 25 Kasım 1938 tarihli ziyaretle ilgili raporda ilginç bilgiler yer almaktadır. Bu rapor, ATATÜRK'ün cenaze merasimindeki İngiliz temsilinin büyüklüğü ve ihtişamı dolayısıyla yüksek Türk makamları ve genel olarak Türk halkı üzerinde yapmış olduğu etkiyi konu almaktadır. Yine bahse konu raporda Türk kaynaklarında yer almayan bir bilgi mevcuttur. Buna göre törende görev alacak bir grup Türk uçağından bir tanesinin (3 motorlu bombardıman uçağı) saat 09.35'te donanmanın bir mil yakınında denize düştüğü, ancak kaza alanına ilk kurtarma botunun Malaya'dan gönderildiği ve bombardıman uçağının mürettebatının yara almadan kurtarıldığı bilgisi mevcuttur. Bu raporda; Ankara ve İstanbul'daki cenaze törenleri süresince İngilizlere Türk Hükümeti tarafından büyük ihtimam ve özen gösterildiği, Türk Dışişleri temsilcisi Seyfullah Bey tarafından bunun nedeninin; İngiltere'nin Cumhurbaşkanı ATATÜRK'ün anısını onurlandırmak için bir savaş gemisi ve bir kıta göndermeyi teklif eden ilk ülke olmasından kaynaklandığı bildirilmiştir. Ayrıca aynı raporda İngilizlerin "Malaya" isimli gemisinde mavi ceketlilerden teşekkül etmiş kıta, kraliyet deniz piyadeleri ve deniz bando personelinin şık görüntüleri, disiplinli ve vakur tavırlarıyla Türk halkı üzerinde büyük hayranlık ve takdir duyguları uyandırdığı bilgisine yer verilmiştir.²⁷

Cenaze töreninin ertesi günü, 22 Kasım 1938'de Cumhurbaşkanı İsmet İnönü yabancı ülke temsilcilerini ülkelerin adlarına göre alfabetik sırayla kabul etmiştir. Mareşal Lord Birdwood rahatsızlığı nedeniyle Ankara'dan ayrıldığı için, kabule Akdeniz Filosu Komutanı Amiral Dudley Pound katılmıştır. Cumhurbaşkanı İsmet İnönü, Türk-İngiliz dostluğunu yineleyerek,

26 Tevfik Sargut, "Atatürk'ün İstiklal Savaşı'ndan Sonra İstanbul'a İlk Gelişi-Fani Dünyaya Gözlerini Kapaması", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, C.97, Sayı: 514, Temmuz 1981, s.29

27 **The National Archives**, ADM I/9586

ATATÜRK'ün cenaze töreninde İngiliz heyetinin muhteşem varlığından duyduğu memnuniyeti ve İngiliz dostluğunun çarpıcı göstergesinden dolayı duyduğu minnettarlığını ve bu davranışları hayatı boyunca unutamayacağını dile getirmiştir.

İngiliz Amiral Dudley Pound ise Cumhurbaşkanı İsmet İnönü ile görüşmesinde 1936 yılında Türk Donanması'nın Malta'yı ziyaret etmesinden ne kadar mutlu olduğunu ve Akdeniz'de seyahat eden Türk gemilerinin Malta'da her zaman sıcak bir karşılama göreceklerini ümit ettiğini ifade etmiştir. Yine amiral ayrıca, Amiral Şükrü Okan tarafından denizde yapılan gerekli düzenlemelerin çok başarılı olduğunu ve cenaze merasiminin deniz kısmında yer almaktan çok etkilendiğini ifade etmiştir.²⁸

Sonuç

10 Kasım 1938 tarihinde Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ulu önder Gazi Mustafa Kemal ATATÜRK'ün vefatı üzerine onun tarih ve insanlık içindeki değerini belirleyen, ününe layık denizden ve karadan bir cenaze töreni gerçekleştirilmiştir. 20. yüzyılın en büyük liderlerinden biri olan ATATÜRK'ün vefatı karşısında dünya ülkelerinin göstermiş olduğu saygı, sevgi ve takdir, Türk ulusu bakımından onun gibi bir lidere sahip olduğu için gurur vesilesi olmuştur. Evrensel bir lider olan ATATÜRK'ün yönetimi döneminde dünyada barış ve dostluğu ön planda tutmuş olan Türkiye'nin, 1938 yılına gelindiğinde kendisini doğrudan tehdit eden bir düşmanı bulunmamıştır. Sadabat ve Balkan Antlaşmaları'na öncülük etmiş olan Türkiye'nin önderi takdirle anıldığından, her devlet cenaze töreninde en iyi bir şekilde temsil edilmeyi amaçlamıştır. Örneğin; cenaze törenlerinin deniz bölümüne, daha ihtişamlı bir şekilde katılmak isteyen İngiltere, Montrö Boğazlar Antlaşmasına göre belirlenmiş ağırlığı geçen zırhlıyla katılmak için Türk Hükümeti'nden izin istemiştir.

ATATÜRK'ün ölümü, dünyanın her bölgesinde büyük üzüntü meydana getirmiştir. ATATÜRK'ün denizden ve karadan yapılan cenaze törenine on yedi devlet ve Milletler Cemiyeti'nin üst düzey sivil ve askeri temsilcileri katılmıştır. Bunlardan dokuz devlet, savaş gemileri ve özel tören kıtaları göndererek, törenin hem deniz, hem de kara bölümüne katılmıştır.²⁹ Dünyanın büyük bir bölümünün

28 **The National Archives**, ADM I/9586

29 Cenaze merasiminde yer almak için gönderilen özel tören kıtaları şöyledir:

o günlerde sömürge ve boyunduruk altında olduğu düşünülürse, cenaze törenin katılım seviyesinin, hem nitelik, hem nicelik olarak ne kadar kapsamlı olduğu daha iyi anlaşılacaktır. Türkiye Cumhuriyeti'nin kurucusu ATATÜRK'ün cenaze törenini mümkün olduğunca etkileyici ve emsalsiz kılmak için hiçbir çaba esirgenmemiştir. Naaşın İstanbul'dan Ankara'ya nakli, geniş halk yığınlarının önderlerine son saygı görevini yerine getirmesine geniş imkân verecek şekilde planlanmıştır.³⁰ İstanbul ve Ankara'da yapılan törene, Cumhuriyet Bayramı törenine gönderilmiş bulunan Yavuz zırhlısı tören bölüğü ile Hamidiye kruvazörü tören bölüğü, Yavuz'un alay sancağı ve Donanma bandosu, deniz birliğini temsilen subayları ile birlikte katılmışlardır.³¹ ATATÜRK, Başkomutan olarak Silahlı Kuvvetlerin tüm unsurlarıyla birlikte sonsuzluğa uğurlanmıştır.

Denize karşı büyük sevgisi olan ATATÜRK, bugünkü modern ve çağdaş Türk Deniz Kuvvetlerinin gerçek kurucusudur. Deniz Kuvvetlerinin önemini ve stratejik değerini çok iyi bilen ATATÜRK, Türk denizcisine güvenmiş ve başlangıçtan itibaren zamanının zor şartlarına göre önemli derecede kaynak aktarımı ile Deniz Kuvvetlerinin temelini atmıştır. Cumhuriyet'in ilanından ATATÜRK'ün ölümüne kadar geçen on beş yıllık süre içinde yok olmuş bir imparatorluğun pervanesi dönmeyen gemiler yığınınından, Türk deniz gücünü Orta Akdeniz'e taşıyan ve Malta ve Yunanistan seyri ile nitel ve nicel gücünü tüm dünyaya ilan eden bir deniz gücü tesis edilmiştir. ATATÜRK hayata gözlerini yumduğunda, arkasında gurur duyacağı bir Türk Deniz Kuvvetleri bırakmıştır.

Donanma gemileri, 10 Kasım 1938 günü vefat eden Ulu Önder ATATÜRK'ün cenaze töreninin denizde yapılan kısmına iştirak etmiştir. ATATÜRK'ün aziz naaşı 19 Kasım 1938'de İstanbul'dan İzmit'e Türk ve ya-

---

Almanya: 2 subay, 100 kişilik deniz kuvvetleri öğrencisi ve 30 bando eri

Bulgaristan: 11 subay, 130 bandocu

Fransa: 4 subay, 180 kişilik bandolu deniz piyadeleri

İngiltere: 9 subay, 1 Astsubay (bölük astsubayı) 1 Astsubay (Bando Şefi) 120 Bahriyeli, 60 Kraliyet Deniz Piyadesi, 56 bando eri (The National Archives, ADM I/9586)

İran: 3 subay, 52 er

Romanya: 3 subay, 60 deniz eri

Yugoslavya: 8 subay, 80 er

Yunanistan: 4 subay, 130 deniz piyadesi

S.S.C.B.: 4 subay, 100 kadar denizci (Belgelerle ATATÜRK, s.219)

30 Erdoğan Karakuş, **İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri (1938-1939)**, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1999, s.92

31 Metel, **a.g.e.**, s.194

bancı harp gemilerinden oluşan bir donanmanın refakatinde götürülmüştür.³² Denizden yapılan cenaze töreninin İzmit'te tamamlanıp, cenazenin özel trenle Ankara'ya gönderilmesiyle birlikte Türkiye Cumhuriyeti Donanması, ulu önder ATATÜRK'e son görevini ifa etmiştir. Naaşın İstanbul'dan İzmit'e deniz yoluyla götürülmesi törenin herhangi bir sıradan törenden çok görkemli olmasına imkân vermiştir. Seneler önce "Yavuz gemisi ile uzun bir yolculuk yapmak isterim" diyen ATATÜRK'ün bu isteği hazin bir tecelli olarak bir nevi yerine getirilmiştir.

---

32 Sargut, **a.g.m**, s.29

KAYNAKÇA

Ayın Tarihi, Sayı:60 Mükerrer, 1-30 İkinci Teşrin (Kasım) 1938

ARAR, İsmail, **Son Günlerinde ATATÜRK** (Dr.Asım ARAR'ın Hatıraları), Selek Yayınları, İstanbul, 1958

Belgelerle Atatürk, Milli Savunma Bakanlığı Yayını, Ankara, 1999

BÜYÜKTUĞRUL, Afif, **Büyük Atamız ve Türk Denizciliği**, Deniz Basımevi, İstanbul, 1952

Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Gemicilik Sözlüğü, Dz.İk.Grp.K.lığı Basımevi Amirliği, Ankara, 2007

EROĞLU, Hamza, **Atatürk'ün Hayatı**, Kültür ve Turizm Bakanlığı Yayınları, Ankara, 1986

GÜLENSOY, Tuncer, "Atatürk için Yapılan Cenaze Töreni", **Türk Kültürü**, Sayı:121, Kasım 1972

GÜLER, Ali, **Bir Vedanın Ardından; Atatürk'ün Ölümü, Cenaze Töreni ve Defin İşlemi**, Atatürk Araştırma Merkezi Yayını, Ankara, 2009

KARAKUŞ, Erdoğan, **İngiliz Belgelerinde İkinci Dünya Savaşı Öncesi Türk-İngiliz İlişkileri (1938-1939)**, Gnkur.Basımevi, Ankara, 1999

KUTAY, Cemal, **Atatürk'ün Son Günleri**, 4.Baskı, İklim Yayıncılık, İstanbul, 2006

METEL, Raşit, **Atatürk ve Donanma**, Deniz Basımevi, İstanbul, 2005

METEL, Raşit, "Atatürk'ün Ardından", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, C.97, Sayı: 514, Temmuz 1981

SARGUT, Tefik, "Atatürk'ün İstiklal Savaşı'ndan Sonra İstanbul'a İlk Geleşi-Fani Dünyaya Gözlerini Kapaması", **Deniz Kuvvetleri Dergisi**, C.97, Sayı: 514, Temmuz 1981

The National Archives (Londra/İngiltere), ADM I/9586 (Naval Ceremonies at Funeral of Late Turkish President Kemal ATATÜRK)

Gazeteler

Ulus Gazetesi, 19 Son Teşrin 1938

Akşam Gazetesi 20 Teşrin-i Sani 1938

Cumhuriyet Gazetesi, 18 Teşrin-i Sani 1938

ATATÜRK'E DENİZDEN YAPILAN CENAZE TÖRENİ

Sayı: 83

31

EKLER

52. Turkey **ADRI 1/9586**
N.I.C. 2800/59

D-51. (Revised—June, 1988.)

FROM WHOM NA Athens		DATE 25.11.58	
MARKINGS TO BOARD DCNS (for info) C.N.S. (H.A.)		SUBJECT Naval Ceremonies at Funeral of Late Turkish President, Kemal Atatürk	
FORMER			
Referred to	Date	Referred to	Date
		NOTATION ONLY	
		Referred to	Date
		Supp. B.D. Sec 16/12/58	
		P.A.	20 DEC 1958
		K	

145/6

8)

C. H. 7881/1922.
566-4739.

3035 W13100720 82800 705-1002 & 08 564-7234

From Naval Attache, Athens.
To Director of Naval Intelligence, Admiralty.
Date 25th November 1938.
Ref. No. 2y/14-

NAVAL CEREMONIES AT FUNERAL OF THE
LATE TURKISH PRESIDENT, KEMAL ATATURK.

Forwarded herewith are three copies of a despatch addressed to His Excellency the Ambassador in Ankara.

2. I would take this opportunity of reporting that on the night of the 19th November I accompanied the naval detachment from the "Malaya" consisting of 12 officers, 150 seamen, 60 marines and 56 bandmen in the special train to Ankara.

3. This was the largest detachment present and the proceedings will no doubt be reported upon by the Commander-in-Chief, and His Excellency the Ambassador. But I do not hesitate to say that as usual the British detachment acquitted itself admirably. Their marching, drill, and appearance were excellent and were greatly appreciated by the many Turks who spoke to me about it at the time, and later.

Captain R.N.
Naval Attache.

COPY.

The British Embassy,
Ankara.
19th November, 1938

Your Excellency,

I have the honour to report that at 0700 on Friday, 18th November, off San Stefano, Istanbul, I boarded H.M.S. "MALAYA", flying the flag of Admiral Sir Dudley Pound, G.C.V.O., K.C.B., Commander-in-Chief of the Mediterranean Fleet, who had arrived from Malta to take part in the ceremonies attending upon the death of the President Kemal Attaturk.

2. I was accompanied by three Turkish Liaison Officers :-

Captain Necati Ozdeniz.
Lieutenant Commander Rahmi Yalin.
Lieutenant Selim.

3. Captain Necati is at present in command of the Naval War College at Yildiz, was previously in command of the "HAMIDIEH" and during the war served three years in the German Battle Cruiser "VONDER TANN".

4. The Turkish Fleet consisting of the YAVUZ, flying the flag of the Commander-in-Chief, Admiral Sukur Okan, the cruiser HAMIDIEH, destroyers ZAFER, TINAZTEPE and submarines GUR and DUMLUPINAR at anchor off Hayrapasa.

5. The only foreign ship present was the small Russian cruiser MOSKOVA (2,900 tons) flying the flag of the Commander-in-Chief of the Russian Black Sea Fleet, Flagman Jean Youmschev (Rear Admiral)

6. At 0810 H.M.S. MALAYA took up her allotted berth close to the MOSKOVA and Turkish Fleet.

7. During the day, the following foreign men-of-war arrived:-

Roumanian destroyer REGINA MARIA (1,900 tons)
Commander N. Macellariu

Greek destroyer HYDRA (1,350 tons).
Captain Economou Gouras.

German

German cruiser EMDEN (5,400 tons)
Kapitan Zur See Paul Wever.

The French cruiser EMILE BERTIN (5,866 tons), Captain Robert Battet arrived at daybreak on Saturday, 19th November. The Italian cruiser SPEZIA although expected failed to arrive on time for the ceremony.

SALUTES AND VISITS OF CEREMONY.

8. As the President's body was lying in state at Dolma Bahco Palace, the Turkish Government had previously arranged that there should be no salutes or exchange of visits between the foreign ships and the Turkish ships or calls on the Turkish Authorities ashore. The only salute which would be fired and returned was the twenty-one gun salute to the Country.

9. No arrangement had been made with regard to the salutes and visits of ceremony among the foreign ships. I pointed this out to Sayfullah Bay, the Foreign Office representative, and at my suggestion he was able to arrange that all salutes and calls between foreign ships should be waived - an essential under the circumstances.

ORDER OF PRECEDENCE.

10. It had been arranged by the Turkish Government that foreign ships forming the escort to the YAVUZ carrying the President's body, should proceed in the alphabetical order of their countries names in the French language. At first this was satisfactory and gave H.M.S. MALAYA precedence, for the Turkish Authorities accommodgatingly preferred Angleterre to Grande Bretagne, but when at the last moment it was reported that the EMDEN would be present, this arrangement would not do, for Allemagne would have preference

over

over Angleterre.

I pointed this out to Sayfullah Bay and said there was no question but that the British Admiral in H.M.S. MALAYA must lead. Sahfullah Bay fully agreed and asked how it should be arranged. When I told him that flagships should proceed in order of seniority of the Admirals and the remainder in alphabetical order he agreed, and this solution was quickly agreed to by the Turkish Government, although there was some discussion whether the private ships should not take precedence in order of their tonnage. Even then there was some slight jockeying for position, the Roumanian claiming vainly that he was flying the flag of his Minister of Marine, and that therefore he should lead. It seems that the EMDEN was not too pleased to find herself next astern of the MOSKOVA.

CONDUCT OF THE CEREMONY.

11. At 0830 on the 19th November, the body of the President was conveyed on a gun carriage from Dolma Bahco Palace to Saray Burnu, where the coffin was placed on board the destroyer ZAFER and taken to the YAVUZ.

During this time the YAVUZ fired a gun every five minutes.

12. A number of Turkish aircraft who were to take part in the ceremony were in the air and at 0935 one of these (2-engined bomber) crashed into the sea about a mile from the fleet.

I am glad to report that the first naval boat to arrive off the scene of the crash was the MALAYA'S picket boat. The crew of the bomber were unhurt and the aircraft was towed in shore by Turkish boats.

13. As soon as the coffin was transferred to the YAVUZ, a salute of 101 guns was fired by the Turkish flagship. The foreign ships present each fired 21 guns only.

14. The YAVUZ and escorting ships weighed and formed up in

three

three columns.

The centre column was composed of the six Turkish men-of-war with the YAVUZ leading.

The starboard column consisted of the foreign men-of-war in the order :- MALAYA, MOSKOVA, EMDEN, EMIL BERTIN, HYDRA, and REGINA MARIA, and was formed up and manoeuvred by international code signal by the Commander-in-Chief, Mediterranean Station.

The port column was made up of ferry boats, yachts and small craft of various description and included the Ghazi's new yacht the SAVORONA.

15. By 1500, the whole three columns were on their course for Ismid.

When Princes Island was abreast the signal was given for the escort to disperse. The British Commander-in-Chief increased speed and led his column very close past the YAVUZ. As each ship passed, the ships' companies fallen in on the deck saluted the coffin of the late Ghazi, placed in state on the quarter deck of the YAVUZ.

16. The YAVUZ and the Turkish warships continued to Ismid where the coffin was to be carried to the train for Ankara, whilst the foreign ships returned independently to their anchorages at Hayda Pasa where later in the evening the detachments to attend the funeral were entrained for Ankara.

17. The passage of the body of Kemal Attaturk accompanied by his considerable escort was dignified and impressive and the presence of the British Commander-in-Chief in his flagship was very much appreciated by the Turkish Navy. In this connection I do not think it out of place to record

that

That the Turkish representative of the Foreign Office, Sayfullah Bay, told me that whenever possible during the funeral ceremonies at Istanbul and at Ankara, the British would be given the best positions and the most attention. When I asked the reason for this he said that it was not only because of our close friendship but because the British were the very first to offer to send a warship and a detachment to honour the memory of their late President and that such a prompt offer was very deeply appreciated.

I have the honour to be,

Sir,

Your obedient Servant,

(Signed) H.A.Packer

Captain R.N.

Ek 1: Türkiye Cumhuriyeti'nin Kurucusu Kemal ATATÜRK'ün Denizden Yapılan Cenaze Töreni'ne Ait İngiliz Deniz Ataşesinin Raporu

The National Archives (Londra/İngiltere), ADM I/9586 (Naval Ceremonies at Funeral of Late Turkish President Kemal ATATÜRK)

Ek 2: Ulu Önder ATATÜRK'ün Naaşının Donanma Tarafından 19 Kasım 1938 tarihinde İstanbul'dan İzmit'e Götürülmesine Ait Fotoğraf
(Deniz Kuvvetleri Komutanlığı Foto Film Arşivi)